

NÉPRAJZ ÉS KULTURÁLIS FORRADALOM¹

Írta: ORTUTAY GYULA lev. tag.

1.

A néprajz kutató és feldolgozó munkájának — különösen, ha a kulturális forradalommal való összefüggéseit, feladatait vesszük vizsgálóra — egy pillanatra sem szabad szem elől tévesztenie Leninnek 1905-ben az irodalmi munkával kapcsolatos tételét: »Az irodalmi munkának az egyetemes proletármunka részévé kell lennie, „kerekévé és csavarjává” annak az egyetlen egységes nagy szociáldemokrata gépezetnek, amelyet az egész munkásosztály öntudatos élcsapata mozgat. Az irodalmi munkának a szervezett, tervszerű, egységes szociáldemokrata pártmunka alkotórészévé kell lennie.« (Lenin: Az irodalomról, Szikra, 1949. 11.) Nemcsak az irodalomra vonatkozik, hanem a tudományokra is mindaz, amit Lenin a pártszerű munkáról mond s különösen kell vonatkoztatnunk a mi tudományunkra, amelynek annyi az érintkezése, szinte mindennapi gyakorlatában, az elvi, ideológiai, politikai kérdésekkel, különösen kell vonatkoztatnunk a mi tudományunkra, amely egyik legtevékenyebb részese lehetne, kellene lennie a kulturális forradalomnak. Éppen nem állíthatjuk, hogy akár tudósaink, kutatóink politikai tudatosulásában, ideológiai képzettségében, vagy a kulturális forradalomban való alkotó részvételükben a pártszerű munkának lényeges vonásait fellelhetnők. Igaz, történt ezen a téren egy s más, nem egy vonatkozásban nem is jelentéktelen, előrehaladás a néprajz kérdéseinek politikailag éles felvetésére, egy-két általánosabb kísérlet arra is, hogy a bírálat és önbírálat fegyverével éljünk, felsorolhatnók a néprajzi munka pártszerű, termékeny folytatásának tárgyi akadályait is. Mégsem lenne helyes, ha néhány eredményre s a valóban meglevő, külső nehézségekre hivatkoznánk s ezzel magunk előtt kendőznénk el hibáink lényegét, középponti okát.

Leszögezhetjük: a néprajz eredményesen nem vállalhat szerepet a kulturális forradalomban, ha munkája, stílusa, állandó iránya nem válik párt-

¹ A Magyar Tudományos Akadémia II. Osztályának felolvasó ülésén, 1951 január 29-én elhangzott előadás.

szerűvé, azaz, ha a magyar néprajztudomány munkája középponti feladatának nem azt tekinti, *ami a szovjet példa nyomán, a MDP irányításával a szocializmus építésében, a munkásság és dolgozó parasztság szövetségében mindig a soronkövetkező lépés.* Azt is leszögezhetjük, hogy munkánk nagyobb tervszerűsége, ideológiai, politikai kérdéseinek elvszerű, kritikailag biztos feltárása, a hazai és a nemzetközi kérdésekben való bátor és nyílt állásfoglalás elengedhetetlen feltétele ennek a pártszerű munkának. Feltétele mindenekelőtt a nagy szovjet példa ismerete és a magunk munkájába való szerves beépítése. Mindezek valóráváltása nélkül nem is beszélhetünk szerepvállalásról a kulturális forradalom megoldásra váró kérdéseiben.

A magyar néprajz egyik legnagyobb hibája a felszabadulás óta, hogy a pártszerűség kérdését elvi tisztaságában fel sem vetette, nemhogy gyakorlati tette volna. Ezért akadozott a kritika és különösen az önkritika, ezért nem foglalkoztunk kellően a néprajz szakembereinek ideológiai fejlettségével, a Szovjetunióhoz, a Párthoz való viszonyával, ezért uralkodik még most is igen széles körben közöttünk a polgári objektivizmus elvtelen magatartása s ezért járult csak csekély mértékben (a lehetségesnél mindenestre jóval csekélyebb mértékben!) hozzá ahhoz a politikai, valamint ideológiai harchoz a néprajz, amely a felszabadulás óta egész fejlődésünk menetét, tempóját megszabta.

Ennek a helyzetnek végleges felszámolása mindenekelőtt való feladatunk.

A pártszerű, pártos munkastílus kialakulatlanságával függött össze sokáig a marxizmus-leninizmus ideológiájában való bizonytalanság, ideológiai tévedések, lazaságok liberális kezelése, általában az ideológiai önképzésben való lemaradás. Pedig a mi etnográfusaink, folkloristáink is megszívlelhetnék Tolsztovszavait, aki a szovjet folklorisztika 1948-ban volt nagy kritikai megvizsgálása során leszögezte, hogy ne vonakodjék egy kutató se leülni a marxizmus-leninizmus »iskolapadjába«, hiszen saját tudománya elvi elmélyítésében kap határtalan segítséget. S hogy ez mennyire így van, azt legutóbb éppen a marxizmus téves nyelvelméletének bírálata, a sztálini tanítás a nyelvről bizonyíthatta be az egész tudományos világ számára. Mindenki megértette, hogy minden szak-tudomány elvi biztonsága, tudományos elmélyítése számára a marxizmus-leninizmus tanainak zseniális sztálini alkalmazása mutatja az egyedül biztos utat.

A néprajz hazai kutatóinak nagy feladatuk, munkájuk elengedhetetlen előfeltétele, hogy megtanulják a marxizmus-leninizmus alkotó alkalmazását. Hogy ezt elérjük, az eddiginél tervszerűbben, alaposabban kell elsajátítanunk a marxizmus-leninizmus elméletét, a sztálini tanítást. Ezen a téren kemény munkával kell behoznunk néprajzi kutatóink meglévő s nem jelentéktelen lemaradását.

Munkánk sikerének ezek az előfeltételei.

2.

Nem véletlen, hogy *komoly eredményei ellenére*, a magyar néprajz helyzetét ily súlyos szavakkal kellett jellemezni, s fájdalmunkra, nem állíthatjuk, hogy a felszabadulás óta valóra váltott munka méltó ahhoz a hatalmas emelkedéshez, amit dolgozó népünk a fordulat éve óta a szocializmus építésében elért. Ez az elmaradás következik a magyar néprajz tudományának történetéből, azokból az elméleti, ideológiai tévedésekből, amelyek évtizedek óta meghatározták a magyar néprajz általános politikai irányát. Hiba lenne azt állítanunk, mintha a magyar néprajz története csak politikai tévedéseket mutatna föl. Tudományunk történetében is megtaláljuk a baloldali, plebejus irányzatot, megtaláljuk a felelevenítésre érdemes forradalmi hagyományokat is. Tessedik Sámuelről, Berzeviczy Gergelyről kezdve hosszú azoknak a sora, akik a XVIII. század óta felhívták a figyelmet a parasztság tűrhetetlen állapotára s nem egyszer oly gondolatokat pendítettek meg, melyeknek elvi tisztaságú kidolgozása csak a marxizmus-leninizmus tudományában vált lehetségessé. Így, hogy csak néhány példát említsek, már Tessedik is beszél 1784-ben a parasztságon belül a »vampir és despota« parasztokról, Berzeviczy 1804-ben már a jobbágyság karaktervonásait a paraszti munka természetéből és társadalmi-jogi elnyomottságából magyarázza. A népköltészeti gyűjtés pedig nálunk is — hasonlóan például az orosz, a lengyel nemzeti költészet felemelkedő korszakaihoz — összekapcsolódott íróinknak forradalmi eszméivel: a népköltészeti forma, a népi hang megtalálása elválhatatlanul együttjárt a forradalmár eszmeiséggel Puskinnál is, Miczkiewicznél is éppúgy, mint Petőfinél. Nem véletlenül nyilatkozik Petőfi oly különös szeretettel úti leveleiben Erdélyi Jánosról, népköltészetünk első jelentős elméleti írójáról és rendszerezőjéről. Kriza alakja pedig, kit Arany János, Gyulai Pál buzdítottak gyűjteménye publikálására, valóban közel száz éve úgy áll a magyar irodalom, költészet ismerői előtt, mint népköltészetünk legszebb virágainak, »vadrózsáinak« gyűjtőgyűjtője. Ha haladó hagyományainkra gondolunk irodalmunkban, a magyar népköltészet gyűjtőit e sorból ki nem hagyhatjuk. Nem is véletlen, hogy Bartók Béla, amikor a parasztság forradalmi hangját akarta megzendíteni, Erdélyi gyűjteményéhez és az egyházi főhatóságától, püspökeiktől annyit üldözött, a szegényparasztság körében élő Kálmány Lajos gyűjteményéhez fordult. Bartók alakja példa előttünk a nemzeti, népi hagyományt és az igazi nemzetköziséget látó, a sovizmust elutasító tudósra is. Találunk a magyar néprajz körében tudóst, aki, mint Bíró Lajos újguineai kutatása során a humanizmusnak, a gyarmati kizsákmányolást elítélő tudósnak azt a hangját úti meg, mint nagy orosz elődje, Mikluho-Makláj. Nem is egy néprajzi kutatónk, mint Orbán Balázs, Herman Ottó politikailag is élesen állástfoglaltak s szakítottak a kor társadalmi problémáival nem törődő, »objektív« tudós kényelmes állásfoglalásával. Katona Lajost, valamint Király Györgyöt pedig már megérintette a szocializmus korabeli elmélete, már a munkásosztály kérdésére is tekintettek,

s a néprajz kérdését szerették volna kiszabadítani a pusztán paraszti romantika köréből.

Mindez azt mutatja, hogy a magyar néprajznak szinte minden korszakban megvolt a maga plebejus, forradalmi, vagy legalább is haladónak nevezhető hagyománya. Azt ne vizsgáljuk, hogy Tessedik is, Berzeviczy is a legnagyobb keserűségben, üldöztetések közepette haltak meg, művükre feledés borult, hogy Erdélyi és Kriza számára népköltészeti munkásságuk csak személyes anyagi terheket hozott, hogy Kálmány napokig hevert holtan piszkos, nyomorult szobájában, míg észrevették halálát, hogy munkásságát városa feledte el először, hogy Orbán Balázst ellenzéki magatartása miatt még Mikszáth is csak gúnyolta országgyűlési karcolataiban s hogy Biró, Katona, Király György életműve, mint nálunk a felszabadulás előtt annyié, csak torzó maradt. Persze ez is jellemző ténye a felszabaduláseelőtti helyzetünknek, de nemcsak erre kívánok rámutatni.

Az a döntő ugyanis, hogy a magyar néprajz történetének e forradalmi, haladó hagyományai mellett, ennek ellenére van egy olyan vonala, amely — nem egyszer még e nagy tudósok, gyűjtők művében is — kártékonyan akadályozta tudományunk fejlődését, retrográd, hátráltató mozzanatokot tartalmazott s ideológiailag még a felszabadulás után is fertőzte néprajzi kutatóink gondolkodását. Lenin Tolsztoj bírálataiból, Gorkijnak Tolsztojra való hatalmas emlékezéséből a többi közt az a tanulság, hogy a legnagyobb alkotók igazi megértéséhez is csak az elvszerű, a hibákat is bátran feltáró magatartás vezet, nem pedig az elkendőzés bárminő kísérlete. Nékünk is érdemes tudományunk hibáit feltárni, hiszen ezzel egyetlen érdemét sem tagadjuk le, csak jobban megismerjük követendő feladatainkat. Eddig nem sokat tettünk e hibák feltárására.

A magyar néprajzban — s többé-kevésbé helytálló általánosítással azt mondhatnók: általában az európai néprajz tudományában — három jelentős hibaforrást ismerhetünk fel, olyan hibaforrásokat, amelyek igen sok kutatónk gondolkodását determinálták s távolról sem mondhatjuk, hogy e hibákkal már mindnyájan szakítottunk határozott önkritika útján. Ezek a hibák a következők:

1. néprajzi elméleteinkben, értékítéleteinkben megmutatkozó sovinizmus,
2. a narodnyikizmus elméletének különböző általánosításai, tételei,
3. a nyugati kozmopolita irányzatok behatolása, kritikátlan alkalmazásuk.

A sovinizmus néprajzi jelenségeit fölöslegesnek tűnik előttünk sorravenni, mert tán ebből gyógyult ki leginkább tudományunk az összehasonlító néprajzi vizsgálatok során. (Igaz, hogy így esett bele az elvtelen kozmopolitizmus hálójába; de erről majd később.) A Vadrózsa-pörben derült ki, hogy a sovinizsra román támadásra Kriza is ugyanily sovinizsra dühvel válaszolt s a székely népballadák kapcsán szinte a harmincas évekig nem ült el a harc: román részről Bogreă támadja a magyar kutatókat, míg Visky Károly egy tanulmányában

kétségbevonja, hogy a románság balladáinak erkölcsi nemességben egyáltalán hasonlíthatók-e a magyarokéhoz. A sovinizta támadások pergőtűzébe került Bartók Béla is a kelet európai népzene-kutatásai kapcsán, magyar részről éppúgy, mint Petranuék részéről. Az csak jellemző, hogy a mi Bartók Bélánk, aki szinte a sztálini nemzetköziség és patriotizmus elvi álláspontjának magaslatáról ítéli el ezt a sovinizmust s egyszerre tud a nemzeti kincsek gyűjtője és a népek nemzetközi kapcsolatának elmélyítője lenni, maga is ifjúkorában hatása alá került a korabeli sovinizta mozgalmaknak. Az ő példája is figyelmeztet, hogyan kell kijutni a sovinizmus kicsinyes, gyűlölködő útvesztőjéből. Hogy a sovinizmus mennyire áthatotta tudományunkat, arra talán a legjellemzőbb, hogy a néprajz számára kínálkozó kelet európai kapcsolatok kutatása, Bartókot nem számítva, a felszabadulásig kimerült ellenséges vitatkozásokban, sovinizta rágalmakban (gondoljunk a magyar-román tárgyi, szellemi néprajzi, népművészeti, művészettörténeti vitákra), a magyar-szláv kapcsolatoknak a magyar etnikum kialakulásában és történeti fejlődésében oly döntő kérdéseit csak néhány, egészében elhibázott tanulmány vizsgálta csupán. Nemzetiségi néprajzunk kérdéseivel komolyan alig foglalkoztunk, a Magyarság Néprajza négy kötete szinte nem is érinti azt a problémát, hogy mit jelent a magyar nép történetében a kelet európai népekkel, különösen a szlávssággal való kapcsolata. Múzeumi gyűjtőmunkánkat is ez a sovinizta elzárkózás jellemezte, nemzetiségi, kelet európai anyag néprajzi gyűjteményeinkbe csak véletlenszerűen került.

Azt hisszük azonban, hogy a néprajzi sovinizmus jelenségeinek felszámolása már folyamatban van s ezen a területen jutottunk előre leginkább, különösen, ami azt a viszonylag negatív vonást jelenti, hogy a sovinizmus gyűlölködő, burzsoá népellenességét leküzdöttük. Ezen a téren azonban többet kell tennünk, pozitív lépéseket is: így mindenekelőtt a szláv etnikai csoportok, népek szerepét a magyar nép kialakulás-történetében s a honfoglalás utáni alakulásában. Ez a téma feldolgozóira vár s a történészek és nyelvészek mellett igen jelentős az a terület, amit ebben a vonatkozásban néprajzosoknak kell megoldaniok. Előttünk áll ezzel kapcsolatban a kelet európai népek között elfoglalt helyünk, amelyet a népzene területén Bartók már vizsgált. Magam most teszek kísérletet arra, hogy Mátyás király alakján keresztül egy olyan népszabadító hősmonda alakulását vizsgáljam, amely egy 1550-ből való szlovén népdaltól kezdve a XX. század eleji népköltési gyűjteményekig egész Kelet Európában mindenütt eleven hagyomány volt. A magyar néprajz saját népi hagyományainkat, eredeti vonásainkat is jobban feltárja s egyben a sovinizmus mérge ellen is hatásosabban küzd, ha a lenini-sztálini nemzeti elmélet útmutatása alapján kelet európai s különösen szláv kapcsolataink minden részletét módszeresen felderíti.

A másik hibaforrása a magyar néprajznak a narodnyik jellegű elméletek felé való elhajlás, ezeknek az elméleteknek szinte tételszerű hangoztatása. Minden bizonnyal ez az a terület, ahol a legszélesebben mutatkozik meg az elmúlt évtizedek hatása mai néprajzi gondolkodásunkra. Révai József nyomatak-

kal utal arra (Élni tudtunk a szabadsággal, Szikra, 1949. 660—661), hogy a népiesek gondolkodásában egy ponton túl még a progresszívnek mutakozó elvek is érintkezést mutatnak a munkásosztállyal, a marxi-lenini elmélettel szembe forduló, ellenséges irányzatokkal s szinte a fasizmussal, a reakciós ideológiákkal rokon területre tévednek: a parasztság egyedüli nemzetmentő szerepét hangsúlyozzák stb. Ez az a terület, amelyen a különböző narodnyik tételek gyökeret vernek s hatásuk, állandó jelentkezésük ellen ma is küzdenünk kell, nemcsak a népi irodalom, hanem a néprajz munkáiban. Érdemes röviden sorra vennünk a magyar néprajzban megmutakozó narodnyik tételeket:

1. legkezdetlegesebb, leginkább eltűnő, de még nemrégiben is megvolt ábrázolási törekvés az az idilli — soha nem létezett — falukép, melyet a magyar jelleg egyedüli igaz kifejezőjének s az ősi magyarság megőrzendő formájának tartottak. Elég, ha itt utalunk Gyarmathy Zsigáné életképeire 1896-ból, amikor a kivándorlók száma ugrásszerűen emelkedett, a két világháború közti néprajzi tárcákra s a Gyöngyösbokrétá »hitelesített« hazug idilljére.

2. szinte napjainkig jellemző volt kutatóinkra az a történetietlen felfogás, az az antidiaktikus felfogás, amely a parasztságunk jobbágykori, a feudalizmus szakaszában kialakult életformáját, gazdálkodási és művelődési formáit mitizálja s úgy állítja be, mint a történet folyamán kialakult »örök«, változatlan paraszti létformát. Szinte minden népköltési gyűjtőnk, Krizától kezdve jómagamig, siránkozott e művelődésforma pusztulásán s a parasztság jobbágykori életformáját nem is egy kutatónk úgy siratta el, mint magának a magyarságnak a pusztulását. Tévedésünkre tán magyarázat, ha nem is mentség, hogy a kapitalizálódás során a falu megtelt a kapitalizmus kulturális szemetével, züllesztő hulladékaival s ez szorította ki az ősi formákat őrző népköltészetet, a szájhagyományozás érett szépségű népi formáit. A jobbágykori falukép mitizálásába a gazdasági néprajz, ergológia, tárgymorfológia kutatói is sorra mind beleestek s már előttük is úgy tűnt, mintha mezőgazdaságunk fejlődése egyenlő lenne a magyarság elleni bűnnel. Ennek a gondolkodásnak napjainkig ható formája, hogy nemcsak a nagybirtok intenzív gazdálkodását ítélte el, ami egy időszakban politikailag pozitív tett volt, hanem ma is szembenáll a társasgazdálkodás, a szövetkezeti gazdálkodás, a gépesítés formáival.

3. Az előbbiekből következik a város és a falu ellenséges szembeállítása, majdhogynem Varro alapján, aki szerint a falu az istenek műve, a várost csak az emberek alkották (Varro, De re rustica, lib. III. 1.). Ez a felfogás haladásellenességével termőtalaja volt a különböző reakciós elméleteknek s nem is egy néprajzi gyűjtőnknek, különösen a vidékieknek, egész munkásságát, értékrendszerét meghatározta.

4. Ezzel a felfogással elválaszthatatlanul összefüggött az a felfogás, amely a két nagy dolgozó osztályt nemcsak elválasztotta, hanem valósággal ellenségként kívánta szembeállítani. Néprajzi kutatóink, mondhatjuk kivétel nélkül, úgy tekintettek a munkásosztályra, mint olyan osztályra, amelynek a paraszt-

sághoz, tehát magához a magyar néphez nincs köze, itt a néprajzi kutató még olyan kézenfekvő kérdések vizsgálatával sem foglalkozott, mint a kettős foglalkozásúak (bányamunkás-paraszt stb.) problémáival, kikre legutóbb maga Rákosi Mátyás mutatott rá. Még az ú. n. városi néprajz Nyugaton is ismert problémakörével sem foglalkozott senki, mert néhány elvétett megjegyzést nem tekinthetünk említésreméltónak. A munkásosztály megítélésében tehát a néprajz a legreakciósabb, a legelmaradottabb burzsoá felfogás sodrába került s csak a legutóbbi időkben mondhatjuk el, hogy megkezdte a kilábolást belőle. Megmutatkozott ez abban is, hogy a negyvenes években a fasiszta elnyomás idején sem értették meg népi írónk s néprajzi kutatóink a munkásosztály hívó szavát a két dolgozó osztály közös harcára, egységes ideológiai front kialakítására. A magukat baloldalinak tartó népi front tagjai nem tudták levetkezni a narodnyik nézeteket népünk legsorsdöntőbb éveiben s hogy nem fogadtuk el a munkásosztály vezetését, az tán nem legutolsó tényezője a faszizmus elleni harcunk gyöngeségének, a népi front kettéhasadásának, a faszizmus térhódításának a népi ideológiában. Mondani sem kell, hogy ez ellen a felfogás ellen a legélesebb harcot kell vinnünk. De ez önmagában nem elég. Mint a sovinizmus elleni harc során, itt is a pozitív lépések a döntők: hozzá kell fognunk a szovjet példa szem előtt való tartásával a munkásosztály folklore-jának összegyűjtéséhez, feldolgozásához, az eredmények mielőbbi publikálásához. Erről azonban később kívánok még szólni.

5. Végül nem jelentéktelen vonása volt néprajzunk narodnyik tételeinek az egységes, egyérdekű parasztságról szóló tétel. Bár, mint említettem már, Tessedik is látta egy ilyen falukép tarthatatlanságát, s a két világháború között többen is voltak írók, néprajzi kutatók, s az ú. n. falukutatók (Veres Péter, Erdei, Darvas), akik ezt az elméletet cáfolták, — ha akkor még nem is a marx-lenini tan világosságával — mégis a magyar néprajz leírásaiban, gyűjteményeiben általánosításaiban alig van nyoma ennek a felfogásnak. A magyar néprajz két világháború közötti összefoglalása, a Magyarország Néprajza 4 kötete, szinte sejteni sem látszik, hogy a parasztságon belül osztályellentétek, gazdasági ellentétek vannak s ezeknek az ellentéteknek konzekvenciái megmutatkoznak a népköltészeti alkotások hagyományozásában éppúgy, mint a gazdasági néprajzban, a tárgyak életében, parasztságunk szokásrendjében. Kiss Lajos leírásai a szegényemberről éppúgy nem hatottak néprajzosainkra, mint ahogy a magam próbálkozásai is inkább ellenkezést váltottak ki. Ezen a téren a felszabadulás óta tán a legnagyobb lépést tette előre néprajzi kutatásunk, itt mutatkozik meg a legjobban a szakítás a narodnyikizmus tételeivel.

Ha népi írónk gondolkodásában, alkotásaiban a felszabadulás után jóideig ellenállás mutatkozott bizonyos narodnyik teóriák hatására a falu szocialista fejlődésével, a falusi gazdálkodás szocialista átalakításával kapcsolatban, ez az ellenkezés, ez a narodnyik felfogás a magyar néprajzban nyíltan nem mutatkozott meg. Viszont az is igaz, még kevés tanulmány vizsgálja a falu

szocialistává alakulásának konkrét folyamatát. Ezen a téren jóval többet kell tennünk az eddiginél, bár pl. a tiszai agrárproletariátussal foglalkozó kutatóink múzeumi kiállítása és vizsgálatai már szép eredményeket hoztak.

A magyar néprajzi kutatás harmadik s nem jelentéktelen hibaforrása a nyugati kozmopolita ideológiák behatolása és a felszabadulás utáni szívós jelentkezése. Itt természetesen tudományunk utolsó egy-két évtizedéről kívánunk szólni lehető röviden. A régibb néprajzi irodalmunkra inkább volt jellemző — tán Erdélyi János és Katona Lajos kivételével — az elméleti kérdések, a nyugati szakirodalom iránti érdeklődés hiánya. Viszont a két világháború között a nyugati néprajzi elméletek erősebben terjedni kezdtek. Jellemző az érdeklődés irányára Solymossy Sándor egy tanulmánya (Az ethnológia tárgyköre és módszerei, Ethn. 37: 1.), amelyben a különböző etnológiai irányzatok ismertetése közben éles kirohanást intéz nemcsak Morgan elmélete ellen, hanem ezen keresztül, valósággal ennek ürügyén a dialektikus és történelmi materializmus, a kommunista ideológia ellen s mint követendő irányzatot a bécsi kultúrkör-iskolát állítja oda példának. A két világháború között valójában három nyugati irányzat hatott: a kultúrkör-iskola, különösen fiatalabb tárgyi néprajzi kutatóinkra, valamint ennek Frobenius által túlhajtott metafizikus koncepciója folkloristáink, klasszikus-filológusaink egy részére. Rendkívül erősen hatott s részben Katona Lajos ösztönzését vitte tovább a finn földrajz-történelmi iskola folkloristáink körében, akik nem vették észre, hogy a motívumösszevetések mechanikus összehasonlításai mögül éppen a népköltészet megvalósító nép és annak története vész el, s e jellegtelen összevetések valósággal melegágyai voltak a kozmopolita gondolkodásnak. A magyar folkloristák egy kisebb csoportja a két világháború között az Új Magyar Népköltési Gyűjtemény kötetein keresztül szállt szembe ezzel az elmélettel s a szovjet folklorisztika eredményeinek, példájának hirdetésével harcolt. Végül hatott, ha fölületesen is a maga pszichologizmusával, szociologizálásával az angol funkcionális iskola. Ha igaz is, hogy épp a szovjet eredményekre támaszkodó folkloristáink, köztük elsősorban magam, azért hivatkoztunk a funkcionalizmus eredményeire, mert a magyar néprajz elméleti vidékiessége nem elégtett ki, súlyos hibánk volt nem észrevennünk, hogy ez az elmélet látszatra csillogó ötletei, megfigyelései segítségével nem más, mint az angolszász gyarmati kizsákmányolás tudományos segéd-eszköze. Alig palástolt cinizmussal az iskola vezetőegyénisége, B. Malinowski maga bevallotta ezt. E kérdésben épp a szovjet folklorisztika hasonló hibáinak feltárása vezetett bennünket a helyes útra, valamint azok a tanulmányok (különösen Potyehin tanulmányaira gondolunk), amelyek a nyugati néprajz teljes politikai züllését állítják elénk. Ha küzdünk is a felszabadulás óta a kozmopolita irányzatok ellen (pl. Vajda László bírálata a bécsi-iskoláról), a gyakorlat azt mutatja, hogy nem egy tanulmány szemléletében, problémafelvetésében még ezeknek az irányzatoknak a hatása eleven. Aligha kell a jelenlegi világhelyzetben hangsúlyoznunk e kozmopolita ideológiák elleni harc fontosságát.

A magyar néprajz történetének ilyen elvi-kritikai összefoglalása, úgy hisszük, szükséges kiindulópont volt, hogy egyáltalán felvethessük szerepét kulturális forradalmunkkal kapcsolatban. Ismét hangsúlyozni kívánom, hogy ez a bírálát nem kívánja, hogy elfeledjük azokat a nagy eredményeket, melyekre néprajzunk jogos büszkeséggel mutathat rá. Az a tény azonban, hogy eddig mindig húzódoztunk, vajmi csekély kivétellel, a kritika és önkritika alkalmazásától, fékje volt pártszerű munkánknak, fékje volt a tervszerű, ideológiailag szilárd, eredményes kutatások megvalósulásának. Úgy érezzük, hogy ez kritikai-önkritikai vizsgálódásunk kezdete s így lépünk rá arra az útra, amelyen haladva eljuthatunk a magyar néprajz marxi-lenini kidolgozásához. Így válhatunk tevékeny munkásaivá dolgozó népünk kulturális forradalmának.

3.

Milyen területeken várnak ránk feladatok a kulturális forradalom eredményesebbé tételében, hogyan szolgálhatja a néprajz — legkülönbözőbb szakmai területein keresztül — népünk kulturális felemelkedésének ügyét?

A következő két feladatot vesszük most vizsgálóra, úgy ahogy egy ilyen elvi vizsgálódás keretei megengedik.

a) a falusi osztályharc kérdéseinek történeti és jelenkori vizsgálata, az eredmények feltárása, a politikai harc számára való hasznossá tétele,

b) a »formájában nemzeti, tartalmában szocialista« sztálini elvének gyakorlati megvalósulásában, a szocialista kultúra magyarországi felépítésében való részvétel, a haladó hagyományok népi anyagának gyűjtése, a születő, előttünk alakuló szocialista kultúra jelenségeinek (folklorizáció stb.) vizsgálata, a régi és új népi anyag feldolgozásában való szakértői, tanácsadó és bíráló részvétel.

Ha soravesszük ezt a két területet s egy kissé részletesebben is elemezzük feladatainkat, a következőket kell szem előtt tartanunk.

a) A falusi osztályharc jelenlegi szakaszában, amikor a szocializmus falusi építése (gépesítés, állami üzemek, tszcs-k) egyelőre a mennyiségi felhalmozódás állapotában van s várhatjuk e fejlődés minőségivé való átcsapását, a mai magyar falu alakulásának, változásának vizsgálata a néprajzra rendkívüli feladatokat ró. Előbb azonban rá akarok mutatni egészen röviden arra, hogy a falusi osztályharc *néprajzi* vizsgálata a maga történeti kérdéseit sem tisztázza még. A történeti néprajzi vizsgálatoknak ezen a téren még rendkívül sok a tennivalója, különösen ha arra gondolunk, hogy a korai kapitalizmus időszakában a falusi osztálytagozódás, sőt osztályharc bizonyos jelenségei már feltűnnek. Mindennek a néprajz jelenségein keresztül való történeti vizsgálata eddig nem történt meg.

De számunkra a legfontosabb kérdések a *mai* falu, a parasztság *mai* alakulásában jelentkeznek. Még a szocialista falu, tanyaközpontok, tszcs-k végleges kialakulása előtt, sőt most a leginkább, figyelhetni meg a falusi osztály-

harc fokozódó kiéleződését, ami azt is jelenti, hogy a paraszti osztálytagozódás, ellentétek történeti, közelmúlti adatait is most a legjobban vizsgálhatni (így Katona Imre legújabb kutatásai!). A kulturális forradalom megteremtő indítékait, a termelőeszközök és módok, az egész gazdálkodási mód megváltozásában kereshetjük s itt kell a néprajz módszereivel is *konkrét elemzéseken keresztül* bebizonyítanunk, hogy a tszcs-k, gépállomások, a termelés megváltoztatása hogyan változtatja meg a társadalmat és a kultúrát. Gazdasági néprajz, folklóre így kapcsolódhatik össze egy közös politikai munkában. S a néprajz számára itt valóban hatalmas perspektívák tárulnak. Említettem, hogy a kapitalizálódás következtében mint züllött a falu régi hagyománya s helyette csak a városi selejtet kapta. Ez a helyzet vezette félre, tette narodnyikká igen sokszor a kelet-európai s köztük a magyar néprajzi kutatókat. A szocializmus ezt a helyzetet felszámolja. A haladó hagyományok közé szervesen beépülnek népművészetünk, népköltészetünk, népzenenk motívumai: a szocialista gazdálkodás, az emelkedő életszínvonal felemeli a nemzeti formákat, új, szocialista tartalommal tölti meg. A vezető munkásosztály így teremti meg a kultúra új, magasabb típusát, így emeli fel a sovinizmus veszélye nélkül a nemzeti kultúrákat, soha nem látott virágzásra. Tolsztovsz vizsgálja egyik tanulmányában (A lenini-sztálini politika nagy győzelme. Szovj. Etn. 1950. 3 pp.) a középzásiai népek hatalmas kulturális felemelkedését, népi kultúrájuk új kivirágzását a szocializmus időszakában, Sztálin építőmunkája nyomán. Ennek a helyzetnek bekövetkeztét már számos jelből megfigyelhetni hazánkban is. A népi hagyományok új tartalommal telítődnek s üzemekben, falvakban egyaránt megjelenik az az *eleve új*, amely a szocialista tartalmat, nemzeti formát egy egységben adja a munkásosztálynak, parasztságunknak: most van hát megszületőben valójában az egyetemes nemzeti kultúra, amely közben eltéphetetlen szálakkal kapcsolódik a munkásosztály nemzetközi felszabadító harcaihoz.

Így a mai falu alakulása, a már több helyen feltűnedező *egészében* szocialista falu a munkásosztály és a parasztság szövetségének kérdését élénk állítja, mint *néprajzi* problémát is. Sztálin a következőket írja:

»Az összefogásra nem azért van szükség, hogy fenntartsuk és örökéletűvé tegyük az osztályokat. Az összefogásra azért van szükségünk, hogy a parasztságot közelebb hozzuk a munkásosztályhoz, hogy átneveljük a parasztságot, átalakítsuk individualista lelki alkatát, átformáljuk a kollektivizmus szellemében és így előkészítsük az osztályoknak a szocialista társadalom alapján való felszámolását, megszüntetését. Aki ezt nem érti meg, vagy nem akarja elismerni, az nem marxista, nem leninista, hanem »parasztfilozófus«, aki nem előre néz, hanem vissza.« (Sztálin művei. 11: 231. Szikra, 1950.)

Sztálinnak ebben a tételében nemcsak a parasztság és a munkásosztály szövetségének kommunista perspektívája lelhető fel, hanem azok az alapelvek is, amelyek szerint a munkásosztály és a parasztság egymással való szövetségének fejlődési fokozatai, társadalmi, kulturális közeledésének fokozatai alakulni

fognak, a falu és város közötti szakadék felszámolásának folyamata is benne van. Ez a tétel pedig segít a munkásosztály és a parasztság néprajzi kérdéseinek helyes megoldásában is, segít a kulturális forradalmunknak a néprajzi anyag felhasználási megoldásainál is. A néprajz a munkásosztály és a parasztság szövetségének s az osztálynélküli társadalom kialakulásának fokozatainak azokat a jelenségeket kell, hogy vizsgálóra vegye, azokat a törvényszerűségeket igyekezzék megállapítani, amelyek a munkásosztály és a parasztság közös kulturális formáinak és mondanivalóinak kialakítását elősegítik. Ez azonban átvezet a következő kérdésünkhöz.

b) Hogy a sztálini tételt — kulturális forradalmunk alapelvét — »a formájában nemzeti, tartalmában szocialista« elvet magyar művelődésünk területén megvalósíthassuk és a munkásosztály, valamint a parasztság közös»kulturális nyelvét« kialakíthassuk, ránk a következő feladatok megvalósítása vár :

1. Haladó hagyományaink sorába nem is utolsó soron tartozik a magyar népköltészet anyaga, nemcsak azért, mert népköltészetünket őrző és alakító, a maga életének tükrözését adó osztály a dolgozó parasztságunk volt (a kulákság, a zsírosparasztság szerepe ezen a téren jelentéktelen), hanem azért is, mert a népköltészet anyagában is, formájában is alkalmas arra, hogy a kulturális forradalom új szociális tartalmak kifejezésére használja fel. Szinte azt mondhatjuk, az ilyen felhasználásnak nagy történelmi háttere van. Orosz népmesegyűjtőket deportáltak köteteik antifeudális, antiklerikális tartalma miatt, Dzsambul kazah hősénekekkel agitált a cárizmus ellen ; Carlyle megemlékezik a párisi utcai balladák forradalmi, jakobinus agitációjáról. A magyar népköltészet (pl. Bartók-kórusok, Erdélyi János, Kálmány-szövegekre stb.) felhasználása is mutatja, hogy a politikai tartalmak, a szocializmus igazságainak propagálására, egy kulturális tömegforma kialakítására éppen »közköltészeti« jellegénél fogva népköltészetünk, dallamaink, szövegeink egyaránt a legalkalmasabbak. Visszaemlékezésekből tudjuk, hogy Lenin milyen nagy figyelmet szentelt a népköltészet alkotásainak s kifejezte, hogy a bilinákban, népmesékben milyen forradalmasító népi vágyakozás öltött formát. S Gorkij mutat rá (v. ö. Irodalmi tanulmányok, Szikra, 1950, 397.), hogy a népköltészettől távol áll minden pesszimizmus, még a legkeservesebb elnyomatás idején is a győzelmes reménykedés hangját szólaltatja meg. Így ír Gorkij : »Igen fontos megjegyeznünk, hogy a folklórtól távol áll a pesszimizmus, noha a folklór megteremtői nehezen, keservesen éltek ; rabszolgamunkájukat minden értelmétől megfosztották a kizsákmányolók, egyéni életük pedig jogtalan és védtelen volt. De mindamelllett a közösségbe belegyökeredzett halhatatlanságának a tudata, s az a meggyőződése, hogy minden ellenséges erő fölött győzedelmeskedni fog. A folklór hőse, az »együgyű«, akit még apja és testvérei is megvetnek, mindig okosabbnak bizonyul náluk, mindig legyőzi az élet összes nehézségét, éppúgy, mint ahogy Bölcs Vaszilij is leküzdí ezeket.«

Hogy mennyire döntőnek tartja a haladó hagyományok sorában a marx-lenini ideológia a népi alkotásokat, elég, ha hivatkozunk Zsdánov felszólására a szovjet zenei szakemberek tanácskozásán a SzK(b)P Központi Bizottságában (L. Zsdánov: A művészet és filozófia kérdéseiről, Szikra, 1949. 66.), ahol több helyen, valamint igen nagy nyomatékkal utal a népzene, a népi dallamok fundamentális jelentőségére a szocialista műzene kialakításában.

Azt kell mondanunk, hogy a népköltészet alkotásai még tartalmukban is segítenek tudatosítani, nem egyszer a munkásosztály forradalmi ideológiáját, segítenek — sokszor egy tréfásnak ható történeten keresztül — megértetni aktuális feladatainkat. Hadd idézzek egyetlen, anekdótikus magyar adatot. Kálmány Lajos gyűjteményéből az első világháború idejéből s a Rudolf királyfihoz érdemtelenül kapcsolódó mondák közül való. Így hangzik: »Mikor a moszoni világháború kitört, a bujdosó Rudolf ezt üzenté apjának Bécsbe: Édös tanító apám, hallom, hogy bajban vagy. Haza jönnek-e megsegíteni? — Gyere lelkelem gyerököm, — üzenté vissza a király — rúzsákkal rakatom ki az utadat. — Inkább Rócsildfejekkel rakasd ki! — üzenté vissza Rudolf a kengyelfutóval. — Azt az egyet nem töhetöm, édös fiam, — felelte a király — mert ők nyomják neköm a pénzt a háborúhoz. — Igy hát nem is jött haza Rudolf királyfi.« — (dr. Hermann Antal: Rudolf királyfi a mondában. Ethn. 27: 10.)

Népi formában világosan elmondja a kapitalizmus és imperializmus elválaszthatatlan összefüggését. De ilyen történeteket a különböző antifeudális, antiklerikális, kulákellenes mesék, anekdóták közül seregével válogathatunk. Nagy kár, hogy ezt az anyagot, a magyar és nemzetközi anyagot, eddig még nem használtuk fel politikai munkánk során eléggé. Az egész dolgozó nép fel-emelésére alkalmas közköltészeti forma első, legáltalánosabb lépcsőfokának tehát a folklorisztika által nyújtott formák a legmegfelelőbbek. Itt — Marót Károly terminusához fordulunk — valóban évszázados, évezredes »járatok« sietnek az új tartalom, a szocializmus segítségére. Ebbe a formába épülhet, ezen keresztül fejeződhetik ki s építheti a következő, magasabb lépcsőfokokat az egyéni írói alkotás, folklorizációjának ez lesz a szocialista módja. A folklorizációnak ilyen megvalósulásairól már a szovjet folkloristák be is számolhatnak, mikor pl. Solohov műveinek népi áttételeiről, folklorizációjáról közölnek konkrét adatokat. (Krupjanszkaja—Szutarceva: Egy kozák kolhoz-falu vizsgálata.) S ezeken a fokokon épül az osztály nélküli társadalomban majd az a művészet, irodalom, zene, amely a maga legbonyolultabb problémáit is az egész közösség számára adja. Ez a perspektívája a szovjet irodalomnak, ez határozza meg magasrendűségét, ahogy Szolovjev írja: »A mi szemünkben egy művészi alkotást népiesnek nevezni a lehető legnagyobb elismerés. A népiesség feltételezi azt, hogy a legmagasabb eszmei tartalom, a valóság mélyébe való behatolás egyesül a művészi forma tökéletességével, az egyszerűséggel és a legszelesebb tömegek számára való érthetőséggel.« (B. Szolovjev: Újítás és hagyományok.

Irodalomtörténet, 1950: 10.) De most mi nem ezekkel a számunkra még távolibb perspektívákkal kell, hogy foglalkozunk.

Feladatunk, hogy a népköltészeti publikációk sorozata, tekintettel politikai feladatunkra, a szocialista tömegkultúra igényeire ismét szervezetteren az *Új Magyar Népköltési Gyűjtemény* köteteivel s a történeti folklorisztika anyagának kiadásával újra meginduljon. Zenei téren Kodály Zoltán és munkatársai már hozzákezdtek anyaguk publikálásához, az első kötet a közeljövőben jelenik meg. Nyomatékkal kell leszögeznünk, hogy aggályos a magyar népköltészet egyéb területeinek és a néptánc-publikációinknak akadozása. A legsúlyosabb mulasztásnak kell tekintenünk, hogy hat éve nincs mód népköltészeti anyag publikálására; itt szakembereink könnyelműségére, munkájuk rossz megszervezésére, agitációjuk bátortalanságára is rá kell mutatnunk. A szovjet folkloristák határozatukban Gorkij nyomán joggal mutattak rá: »*A folklore az egész nemzet ügye.*« (N. Leontyev, *Novij Mir*, 1948. IX.) Sajnálatos, hogy ezen a téren a magyar néprajzi közvélemény sem látta hosszú ideig teljes komolysággal a folklore fontosságát, kulturális forradalmunkban való jelentős szerepét. Ezen a téren szégyenletesen elmaradtunk a Szovjetunió s a népi demokráciák publikációitól.

2. Népköltészeti hagyományaink felhasználása a nemzeti forma kialakításában, a tömegkultúra formáinak kialakításában vitt szerepe mellett nem feledkezhetünk meg arról: mi az az új, ami születik, falun s üzemekben, a munkásosztály körében. A tömegkultúra új szocialista elemeinek vizsgálata (pl. a néptánc-mozgalom feléledése nyomán hogyan alakul országsszerte faluvároson a tömegtánc), a folklorizáció szocialista jelentkezései (fali újság-rajzok, rigmusok), valamint azoknak a jelenségeknek a vizsgálata, hogy a faluról üzemi, építkezési munkára, bányába kerülő dolgozók és a munkásosztály együttélése, egybeolvadása a népi formák és tartalmak milyen továbbélését, átalakulását, milyen új formák, szokások kialakítását teremtik meg.

Különös nyomatékkal kell azonban hangsúlyoznunk, hogy a munkásosztály folklore-jának vizsgálata távolról sem azonos a munkásosztály körében továbbélő paraszti szóhagyomány, költészeti formák vizsgálatával. Jól tudjuk, ez a terület is csodálatos, váratlan gazdagságú eredményeket hozhat, gondoljunk csak a nemrégiben elhunyt, Sztálin-díjas Bazsovnak az urali bányászok közt gyűjtött meséire, azokra a szovjet népköltészeti publikációkra, amelyek a munkásosztály körében élő népköltészeti anyagot gyűjtötték össze. Ezen a téren ugyanis *a szovjet folklorisztika más példákkal is szolgál* s minékünk ezeket kell követnünk. A szovjet folkloristák összegyűjtötték az 1905-ös, 1917-es forradalmi munkásdalokat, a munkásosztály körében született harcos költői alkotásokat, összegyűjtötték azokat az emlékeztetéseket, amelyek a munkásosztály forradalmi harcaival állanak összefüggésben, amelyek a nagy vezérek, Lenin és Sztálin alakját éneklik meg. Mindez megmutatta — mint a Nagy Honvédő Háború népköltészetének összegyűjtése is — hogy a népköltészet forrásai ma

is élnek, nem apadtak el, sőt új erőre kaptak s azt mutatja, hogy a munkásosztály körében végzendő vizsgálatoknak tág tere van. Arról nem is akarok szólni, hogy pl. Levonevszkij-nek »A Zalomov-család« c. gyűjteménye nemcsak egy forradalmi munkás család visszaemlékezéseit fogja össze, hanem megvilágítja Gorkij egyik legnagyobb hatású regényének, az Anyá-nak eleven, történeti háttérét.

Ezen a téren mi, magyar folkloristák a semminél is kevesebbet tettünk. Ideje, hogy mulasztásainkat pótoljuk. A siófoki néprajzi értekezletünkön, ahol mai előadásom vázlatát bemutattam, elhatároztuk, hogy egyik ipari nagyüzemünkben hozzákezdünk munkásosztályunk körében forradalmi, harcosszagú hagyományainak összegyűjtéséhez. A csepeli Rákosi Mátyás műveket választottuk s már annyit mondhatok, Drahos Lajossal való első beszélgetésem után, hogy ennek a területnek gondos felkutatása merőben új világot fog feltárni előttünk. S bizonyára abban is része lesz, hogy néprajzosaink narodnyik szemléletének maradványait is legyőzze. Ennek az anyagnak a módszeres gyűjtése, valamint publikálása, a történeti folklóre anyagához hasonlóan elsörendűen fontos, sőt *publikálása* előbbrevaló, ezen a téren ugyanis még egyáltalán nincs anyagunk. (Nem jelenti ez természetesen azt, hogy a történeti folklóre anyagának gyűjtését, a falusi folklorisztikai vizsgálatokat abba kellene hagynunk.)

3. Az eddigiekhez kapcsolódóan egész röviden itt említjük meg, hogy irodalmunk új stílusát is segítheti a népi alkotások tanulmányozása. Irodalomtörténeti törvényszerűségnek tekinthetjük, hogy a népköltészet minden nemzet irodalmában a forradalmi romantika és a népi realizmus ösztönzője, megteremtésének részese volt. Ez a két tényező pedig szülője a szocialista realizmusnak.

Figyelmeztetnünk kell azonban itt arra, amire Sokorski is felhívja a figyelmet egy elvi jelentőségű cikkében (A népi művészet helyes értelmezése, Polska Stuka Ludowa, 1950. 5.), hogy a népi formák külsőséges átvétele, merev imitálása — formalizmus szülője, aminthogy a népi művészkedések kulák ágazataiban formalizmussá is vált. (Ez a jelenség különben megelhet az izmusok primitív és paraszti művészeti imitációiban, »átköltéseiben«, ahol éppen a szocialista tartalom hiányzik és föllépésük éle éppen egy a dolgozókat összefogó kultúra megszületése ellen irányul, szélsőségesen individualista stb.)

4. A kulturális forradalom új nemzeti formanyelvének megteremtésében jelentős szerepet visz népi táncmozgalmunk is. Ez a mozgalom már valóban kezdi teljesíteni funkcióját: a munkásság és parasztság szövetségét, közös kulturális formáit igyekszik megteremtteni. A néprajz e téren gyűjtőmunkában sokat tett, de feladatait egyáltalán nem fejezte be. A gyűjtés eddigi anyagának átvizsgálása, a publikálás meggyorsítása, a táncmozgalom szükségleteinek felmérése, segítségükre sietés még a feladatunk, valamint a további gyűjtés megszervezése is. Itt is a régi paraszti formák mellett a születő új anyagának gyűjtésére és rendszerezésére is törekednünk kell.

5. A néprajz anyagának alkalmazása, teremtő felhasználása a tömegkórusok, énekkarok, új énekstílus megteremtésében is nélkülözhetetlen. Tekintettel arra, hogy ennek a területnek a metódikája, pedagógiai gyakorlata Bartók és különösen Kodály zenepedagógiai munkája nyomán a legjobban megszervezett, ezzel a kérdéssel részletesen nem foglalkozom. Helyes lenne azonban kritikailag vizsgálóra venni, hogy a népi dallamaink iskolai tanítása, a tömegkórusokban való alkalmazása ellen nem mutatkozott-e veszélyes baloldali elhajlás a proletkult irányzata felé, amely nem egy területen jóidőre megbénította, sokhelyen nemrégiben is akadályozta a kórus és táncmozgalomban népi formák alkalmazását. Amennyiben ilyen irányzatok még elevenek, le kell lepleznünk azokat.

6. Soványabb anyagot nyújtó terület, de számba kell vennünk dramatikus játékaikat és bábos hagyományainkat is. Ennek az anyagnak felhasználása elsősorban az ifjúsági propagandában és kulturális munkában történhetik meg, ez azonban nem lekicsinyelendő terület. Emellett a különböző dramatikus játékok formáit aktualizálva, politikailag alkalmazva a falusi agitációban is rendkívül jól lehetne felhasználni, a falusi színjátszó csoportoknak egyik házi agitációs formáját adhatná ez a hagyományréteg. A szovjet kutatások bizonyítják, hogy ez az anyag a kolhozokban a legnépszerűbbek közé tartozik.

7. A népi díszítőművészet területe, annak minden formája felhasználható számunkra. Itt a példák tömege áll előttünk. A színházi viselet, a táncsoportok viseletformáitól kezdve a népi háziipar kifejletéséig az alkalmazásnak, a tömegformák megteremtésének számtalan módja áll előttünk. Elég, ha rámutatunk arra, hogy pl. a régi palechi népi festőművészet (Gorkij önéletrajzi regényében külön is ír erről), amely egyházi jellegű volt nemzedékek gyakorlatában, a szocializmusban a régi formák felhasználásával új szocialista népi művészetet teremtett, nemzetközi művészeti nagydíjakat nyertek, számos szovjet népművészeti monográfia foglalkozik velük. Ilyen fajta jelek már megmutatkoznak nálunk is, egy ilyen új szocialista, politikai tartalommal telített népművészeti alkotásról számol be az *Ethnographia* legújabb számában (*Ethn.* 61: 233.) Manga János. Vagy említhetem az ukrán népi kerámia feltámasztását: (L. V. Kurilyceva: *Ukrán népi művészet*, Moszkva, 1947.) külön művészeti arteleket alapítottak, ahol a régi mesterek anyagi gond nélkül tanítják a népi formákra az új művésznemzedékeket, kik a hivatásos művészet rangját elérték, de ugyanez a helyzet a szőnyegszövőkkal, fafaragókkal stb. Ukrajnában a Nagy Honvédő Háború előtt már — hogy a méretekre egy példát hozzak — 109 sor-hímzési arteyel volt, ahol 54 000 mesternő dolgozott a régi művészi hagyományok felélesztésén.

Ezen a területen nagy nálunk az anarchia, a szervezeti zürzavar, a kapitalista kizsákmányolás maradványa, a régi művészi formák összezavarása, stílustalan kísérletezés. Sürgős szükség, mert egyszerre tartozik a kulturális forradalomra is, népgazdaságunk érdekeire is, hogy ezen a téren a néprajz szer-

vezett bevonásával ne csak a tudományos elbírálás lehetősége adassék meg, — ez a Néprajzi Múzeum bevonásával megtörtént — hanem a néprajz illetékes szakemberei segítsenek kidolgozni egy olyan tervet, amelynek révén népi diszítő-művészetünk legszebb ágazatai haladó tartalommal feltámadhatnak s háziiparunk magasrendűbb megszervezésének is alapját vehetik meg. Ezt is jelenti az az új törvényünk, amely a Népművészeti Intézet-ről szól.

8. Ugyanilyen tervszerű munkával kell segítségére sietnünk építőművészetünknek is: soha ilyen nagyarányú építkezés hazánkban nem volt, se városban, se falun. Új városok, városrészek, tanyaközpontok, faluk alakulnak. A formalizmus ezen a területen valósággal dühöng s ugyanakkor fenyeget a Csabai Rezső és Padányi-Gulyás-féle s a régi Lechner-i romantikus, narodnyik építkezési stílus káosza. Itt is segítenünk kell. Tudomásom szerint a szovjet építészet a népi építkezés formáinak *alapelveit*, nem pedig külsőségeit, esetlegességeit igyekszik belevinni építkezésének stílusába, ez megmutatkozik az egyes szovjet köztársaságok külön építkezési stílusain is. Ebből a példából kell nekünk is tanulnunk: népi építkezésünk szerkezeti alapelveinek felkutatásával, építészainkkal való megvitatásával. Itt azonban különösen kell vigyáznunk: hiszen a paraszti építkezés *rendeltetése* és a mi szocialista építkezésünk *rendeltetése* között akkora a mennyiségi és minőségi különbség, hogy itt a legkönnyebb valami naiv romantikába süllyedni; meg kell tehát állapítani, melyek azok az építkezési formák, szükségletek, ahol a népi építkezés alapelvei valóban harmónikusan felhasználhatók.

9. A kulturális forradalomban szerep vár néprajzi múzeumainkra is, lévén a múzeum a tömegnevelésnek, politikai agitációinak egyik fontos eszköze. Fővárosi és vidéki néprajzi kiállításainknak állandó részeiben a magyar és nemzetközi anyagon egyaránt érvényesülnie kell elsősorban a marxista-leninista tudományos szemléleti módnak, másrészt múzeumainknak tudatosítaniuk kell a magyar dolgozóknak a magyar népi hagyomány lényeges vonásait és meg kell mutatniuk az új, szocialista társadalom megvalósulásait, perspektíváit. Néprajzi kiállításainknak még számtalan külső nehézséggel kell megbirkóznunk, de ezt a feladatot kell a tárgyi akadályok ellenére is mielőbb megvalósítaniuk.

4.

Befejezésül — s valóban egész röviden — rá kell mutatnom egy kérdésre. A magyar néprajz jelenlegi szervezeti formái között az itt vázolt, szerintünk nagyjelentőségű, szakmai és politikai feladatainak nem tud megfelelni. Az Egyetemi Néprajzi Intézet oktatómunkát végez, a Néprajzi Múzeum pedig elsősorban a materiális kultúra tárgyainak gyűjtésével, a gazdasági néprajz kérdéseivel foglalkozik s bár az Etnológiai Adattár, kéziratár s fonográf-, hanglemezyűjtemény ott tárol — de csak *tárol*, hangsúlyozzuk ezt! — nem alkalmas, hogy a kulturális forradalmunk folklorisztikai, tudományos bázisa legyen. Akár a Néprajzi Múzeum, akár az Egyetemi Néprajzi Intézet mellett

működő s egyben a Népművészeti Intézettel együttműködő Folklorisztikai Kutató Intézetet kell felállítani, hogy az itt fölvetett kérdések megoldásához szervezett formában hozzáfoghassunk. Igaz, egyelőre kevés a politikailag és szakmailag kellően felkészült káderünk, azt hisszük azonban, hogy feladataik közepette nevelődnek és fejlődnek kutatóink. Hiszen a Párt, kormányzatunk nagyobb feladatok megoldására is bátran állított oda menetközben fejlődő, erősödő kádereket. E téren is a szovjet példa áll előttünk. A szovjet folkloristák munkájukban megnyilatkozó fogyatékoságok híralata során a többi közt a következőket szögezték le: »Mi eléggé világosan számot adtunk magunknak arról a nép és párt előtti nagy felelősségről, amely ránk hárul. Számunkra világos, hogy a nép ideológiai nevelésének milyen hatalmas fegyvere a folklóre. Ezért igen felelősségteljes az a feladat, hogy a folklóre problémáját helyesen világítsuk meg és hogy tudósaink résztvegyenek a szovjet folklóre fejlődési folyamatának megszervezésében.« (A szovjet folkloristák munkája fő foglalkozásainak és feladatainak megvitatása a Néprajzi Intézet Tudományos Tanácsának ülésein, Szovj. Etnografija 1948.)

Mi is érezzük felelősségünket, érezzük, hogy népünk ideológiai nevelésében, kulturális fölemelésében milyen hatalmas, milyen megtisztelő és felelős munka várna ránk. Előadásom befejezéséül javasolni szeretném, hogy az Akadémiai II. osztálya vegye vizsgálóra s terjessze az illetékesek elé döntésre egy létesítendő Folklorisztikai Kutató Intézet tervét.